

jo dog også både i bibel og salmebog tilknytningspunkter for en opfattelse af Jesu død, som i højere grad lader kamp- og sejrsmotivet træde i forgrunden. Når man nu er i færd med at inddrage teksten fra 1. Kor., så kunde man jo – som gruppe I faktisk gør – henvise til det umiddelbart efter indstiftelsesordene følgende vers 26, hvor det at spise brødet og drikke kalken netop bliver gjort til en forkyndelse af Herrens død. Man kunde henvise til dette steds genklang i DDS nr. 152, v. 4 („ – og *trøstig* da forkynde vi / hans død, indtil han kommer“). Eller til Kingos „at din død den blive må / alt, hvad sjælen nynnner på / så jeg drive kan og dræbe / døden med din død på læbe“ (DDS nr. 154, v. 5). Eller man kunde henvise til Luthers og Grundtvigs forenede røster i DDS 191, v. 4, hvor Jesu død netop ses som indgangen til den alt afgørende tvekamp, hvor døden besejres. Det skulde være muligt at vise, at forkyndelsen af korset for at være fuldstændig må munde ud i forkyndelsen af korsets *evangelium*.

Det vil forstås, at denne anmeldelse ikke kan munde ud i en uforbeholden tilslutning til alt, hvad udvalgene har fremlagt. Hvilket dog ikke betyder, at anmelderen ikke påskønner deres arbejde. Tvært imod kunde man her og der have ønsket sig en udførligere argumentation, så at deres standpunkter var kommet til at stå klarere. Under alle omstændigheder er der fremlagt så gode og inspirerende idéer og især så væsentlige synspunkter, at de ikke bør lades upågtede i den fortsatte diskussion om eventuel liturgireform. De fortjener, at man overvejer dem omhyggeligt, inden man tager stilling.

Th. Lyby Christensen.

Christa Kühnhold: Der Begriff des Sprunges und der Weg des Sprachdenkens. Eine Einführung in Kierkegaard.

Walter de Gruyter. Berlin. New York 1975. ISBN 3-11-004965-1 Pris: 62 DM.

Denne bog bør læses af Grundtviginteresserede p. g. a. dens metode. Forfatteren gør rede for det semantiske indhold i Kierkegaards begreber: spring, begyndelse, omvendelse, skyld o. s. v. Den semantiske tilnærmelse suppleres med omfattende sproghistorisk og mytologisk viden og anvendes med dyb forståelse for *intuitionismen* i Kierkegaards filosofiske strategi. Denne intuitive, mytiske dimension i Kierkegaards forfatterskab er vigtig at få fastslået i en Kierkegaard-tradition, der i systematiseringsiver ofte har fremstillet Kierkegaard som en udpræget spekulativ tænker.

Bogen handler fortrinsvis om Kierkegaards opgør med Hegel. Dette opgør måtte naturligvis ofte befatte sig med spekulativ dialektik, men Kierkegaards alternativer til den spekulative filosofi, hvor han sætter eksistens kategorier op mod Hegels abstrakte systematik, har mange lighedspunkter med Grundtvigs opgør med Schelling og romantikken.

Grundtvig var modstander af den efter-Kantiske filosofis tendens til at konstruere abstrakte systemer ud fra hvilke tilværelsen skulle forstås. Al videnskab må for Grundtvig efterprøves historisk, d. v. s. at sandheden altid afprøves i den konkrete virkelighed, hvor den står og falder med dens Livskraft. At et begreb er anvendt logisk korrekt er for Grundtvig ikke ensbe-

tydende med dets sandhed. Sandheden er en *levende* sandhed; og refleksion, som ikke udspringer af erfaret liv, er tom abstraktion. Grundtvigs våben mod den spekulative filosofi var hans enhedssyn på mytologien og historien og den dualisme, han fandt bekræftet i modsigelsens grundsætning.

Christa Kühnhold præsenterer den side af Kierkegaard, som er ude i samme ærinde som Grundtvig: Opgøret med den abstrakte spekulation. Men hvor Grundtvig postulerer mytologi og erfaring som mere adækvate midler til forståelse af menneskelivet end spekulatjonen, har Kierkegaard anvendt samtidens eget våben: refleksionen, for at få samtiden i tale. I en overreflekteret periode måtte han drive refleksionen til dens yderste for at kunne afsætte den. Han gennemfører den dialektiske refleksion til dens yderste konsekvens og finder ikke – som Hegel – den endelige syntese, men paradokset, der afsætter refleksionen. Kühnhold viser, at hvor dialektikken hører op, har Kierkegaard hentet sine ressourcer i det sprog, han elskede. Intuitivt har han lyttet sig til de nuancer i det danske sprog, hvormed han kunne udtrykke sine alternativer til spekulatjonen, og dialektikken suppleres med billeder, myter. Logos afløses af mytos. Alt for at illustrere eksistens som et enten-eller, væren eller intet.

Også for Grundtvig var hovedmodsætningen væren-intet, liv-død, og stillet over for denne tog hegelianernes tænkning sig ud som tomme „Tanke-Slotte“. „I store Filosofer glemmer Livet,“ sagde Grundtvig til Marheineke i 1836. Kühnholds bog fremmer forståelsen af, at forskellen mellem Grundtvig og Kierkegaard ligger i deres metode, ligheden i målet: at rehabilitere det konkret-menneskelige over for den abstrakt-filosofiske tyske tænkning.

Grundtvig kunne „mærke Ord“. Kühnholds forståelse af Kierkegaards ordvalg minder om Grundtvigs oplevelse af sproget. Hun lytter sig til dimensionerne hos Kierkegaard ved at afveje hans begreber med hendes enorme viden om nordiske sprogforhold og nordisk mytologi, men hun er ikke ude i noget ærinde. Hun er germanist og litteraturforsker, men har samlet stoffet som en systematisk teolog, centreret om teologiske begreber som: virkelighed, sandhed, lidelse, subjekt-objektforholdet. På den måde bliver den intuitive åbning til stoffet videnskabeligt struktureret, uden at forfatteren forfalder til den metode- og systemtvang, hun i forordet beskylder store dele af Kierkegaardforskningen for at lide under. Metoden er her blevet til for stoffets skyld; stoffet får lov at udfolde sig ud fra det behov, stoffet selv har rejst for større og større nuancering af begreberne. Metoden er eksemplarisk.

Hellmut Toftdahl.